

JUHÁSZ FERENC: ANYÁM

Tévednek, akik Juhász Ferencben valamiféle XIX. századi megszállottat, afféle kócos-romantikus költőzsenit látnak. Ars poeticájának kulcsszavát ez az önportré rejtja: „Ó, te szent földbe leszálló, ó, te az anyagot járó, ó, te szent testbe merülő, anyád belülről-ismerő proletár Piccard professzor, koporsó-búvárhajóval lemerültél az időbe, az őanyag-belső térbe, a szent Halál-óceánba...” Proletár-Piccard professzor ó, aki egyesíti magában a természettudós analizáló szenvedélyét és a művész látomásteremtő képességét, aki a túlpoétizálás ellenhatásaképp a történelmet a növényi és állati lét, az elemek történetévé tágítja, a léteit az egyénbe-zártság bőrtönéből a tér és idő végtelen dimenzióiba szabadítja. Számára az Ember egyszerre állapot és lehetőség: elemzi mint az anyagi világ részét, mint determinált természetet, de megfesti a megváltás mítoszáat is, a heroikus tervet, amellyé az ember önmagát mint erkölcsi lény emelheti. Juhász Ferenc költészete a modern természet-tudomány és a mitikus költészet szintézise akar lenni; a lírai szemléletet a mikrofizika és biológia új tényeivel korszerűsíti, s belőlük, a specializálódás és hipotézis-ellenesség korában, megalkotja a teljes világrend mítoszáat. Ez a szintézisigény magyarázza, hogy költészetének tónusa nem pesszimista, hanem tragikus, s több szőlamból épül. Ez a törekvés vezeti őt a monumentális formák felé, ez érteti meg, hogy miért a „mindennek jött” és mitológias Ady és a materialista dialektikát versbe öntő József Attila a szellemi rokonai. (Így például az *Anyám* filozófiai alap-gondolata — a születés előtti és a halál utáni lét — mint ötlet föllelhető József Attila olyan verseiben, mint *A Dunánál* vagy az *Óda*. Juhász ezt a gondolatot bővítette-fejlesztette koncepcióvá. Lírájának ősprincípiumai viszont, mint az Élet, a Halál, a Bűn stb. Adyra emlékeztetnek.) A Németh László-i tétel rá is vonatkozatható: számára „a mítosz a teljesség iskolája”. Bármennyire is paradox megállapításának tűnik, le kell szögeznünk: mítoszai nem hordoznak irracionális mondanodokat, nem a vallásos avagy idealista gondolkodás eszközei, hanem materialista mítoszok. Juhász Ferenc lírája — mint költészet mitikus, mint filozófia materialista: „Ó a bomlás, porrá égő, minden anyagszövetség ó, az anyag minden formája, anyag-pontszövetség-láza, benne rejtőzik az isten, a láng, a tűz, igen és nem, ott a végtelen halálban, mindenséggé nőtt apámban, benne a világhalottban, ott a mindenség-burokban, benne hitünk és reményünk...” Az élményt érleli látomássá, a leírát vízióvá. Úgy vallásos költő, hogy modern természettudományos műveltségét és ateista meggyőződését éli hitté; ember és világ viszonyát vallásszerűen határozza meg, de szimbólumai a materiában gyökereznek. Vallásossága — mint a tanulmányíró Németh Lászlóé — nem világmagyarázat, hanem erkölcsnemesítő szenvedély: „Én Magzatom, Édesanyám, Léte-újjászülő Anyám, Édesanyám, én Magzatom. Én Halhatatlan Megváltóm.”

Nem formabontó, hanem a formát továbbbépítő költő. Az eposz műfaját fejleszti lírai monumentummá; nem a policentrikus költészet mellérendeléses, „végtelen” verbalizmusával, hanem a szavak őserdejébe is rendet látó logikum érvényesítésével. *A halott*, az első poéma, szinte tipikus példája a költői szemlélet e fokozatos tágulásának. A látvány fokán, a viasz és a kő képzetének halmozásával, érzékletes leírással indul, hogy aztán a részeire hullott testből a fogalmi gondolkodás emelje ki a kéz jelentőségét: „Legyetek hitem őrei apám keselyű-kezei... ne rántsatok le a földbe, hogy húsomat megőrölje, koponyámat összetörje, csontjaim kővé bővölje.” A leírásból logikusan fejlődik a fölzaklatott képzelet látomása; a temetés emlékké vált s szívzaggató élményéből jelenés támad, s mítosszá testesedik: „Nőtt a holt-test-ösküldetés, nőtt az őanyag-erjedés, a Mindenséget fölitta, a Léteit magába szívta, ő lett a Lét Burkolata, ő lett a Mindenség Maga, ő a Határtalan Minden, az Ősapatest-Ősisten, fénykőd húsában a világ...” A lírai gondolatmenet aztán „a meg-

váltott mindenség” himnikus ünneplésével, a vallásos litániák borzongató mámorával és boldogságeksztázisával zárul.

A verseskönyv vezértémája a halálélmény. A szentimentalizmus és a romantika a témát egyoldalúan megsemmisülésként ábrázolta s érzelmi reflexiókba burkolta; a materialista szemlélet értelmezte először az anyagi lét formájának. Juhász újítása a probléma komplex lírai vizsgálata: az *Anyám* Szabó Lőrinc *Huszonhatodik évének* ellenképe. Az egyik látomás a biológiai tenyészeté: „a csontok kivirágzanak, nagy zöld levelet hajtanak, gyökeret eresztenek, zöld csillagot növesztenek...” A másik szólam a metafizikus elemzésé: „lobog az Óshalál-lepke a Minden héján kerengve, a Semmiben dideregve, a Minden kérgén keringve, mint lepke lámpa-üvegen, szitakötő gömb-üvegen...” Majd a mítosz emlőin jelentése a Bűn szinonímájává növekszik: „könnyei: fröccsös poharak, könnyei: elrothadt tüdők, könnyei: szőrös csecsemők, könnyei: földagadt májak, könnyei: fölpuffedt lábak, könnyei: kristályszőr-kezek, könnyei: elkurvult szüzek, könnyei: balták és kések, könnyei: vak szívverések, könnyei: szőr-álarc-arcok, könnyei: kövér ribancok, könnyei: gyújtogatások, könnyei: káromkodások, könnyei: motyogó szájak...” Végül — a biológiai, a filozófiai és az etikai megközelítés bonyolultságában — a történelem víziójává tágul; mint Déry önéletrajzi regényében, az *Ítélet nincs* címűben, itt is újrjátsszák szerepüket, groteszk fintorokkal. Dylan Thomastól Cyrano de Bergeracig a holtak. Ez a logikai váz színeződik a halálfélelem és az életöröm hangulataival, finom lírai árnyalataival. Példának talán elég e néhány sor: „nem akarok én lemenni, hozzátok a földre menni, csontvázzá lefogyatkozni, a földben szétszívárogyva vetkőzni le a csontokra, inkább egy csillagra ugrok, csillagról csillagra ugrok, a Mindenségben így futok...”

Nemcsak mint gondolkodó, mint nyelvművész is egyike költészetünk legjelesebbjeinek. Stílusa ódon és modern egyszerre: ragrimes nyolcasai mozgó sormet-szetükkel a tagolás ősi ritmusát juttatják érvényre; bonyolult főnevei a többszörös összetétellel a jelentés új izgalmait idézik föl. Asszociációrengetegeibe, többoldalas mondataiba a halmozás törvénye visz rendet, a monotonía veszélyét a tételszó helyváltoztatásaival kerüli meg. Képi fantáziája kimeríthetetlen, s a természetes nyersegtől a vallásos áhítatig minden húron képes játszani. Erő és tömörség van nyelvén; nem jellemzi a Weöres-féle ötletcsillogás, inkább gondok súlyosítják. Így tud olyan lírát teremteni, mely egyszerre rituális és személyes, mitikus és elemző, látványt és látomást egybeépít.

Juhász Ferenc új lírai eposza, mint művészi higgadtságának dokumentuma, az új magyar költészet nagy eseménye. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

GREZSA FERENC

GARAI GÁBOR: ÍRÁS A FALON

„...szép az, ami jó, emberhez méltó módon jó az embernek; a költő mester-ségére szükítve pedig: szép az, aminek funkciója van...” — írja a költő *Tűnődés a költészetről* című vallomásában. A József Attila-i esztétikát újrafogalmazó néhány mondatot szinte minden Garai-kötet mottóul kaphatná, így a legújabb, az *Írás a falon* is. A címadó vers is az el nem múló, örök szépség jegyében fogant. Mert mi mást jelentene a házfalon virító, félméteres betűkkel írt szó („Szeretlek!”), mint a szép és a jó múlhatatlanságát. A tűzfalra mázolt szó — nem nagy dolog, mondhatni semmiség, de csoda, a mindennapok „kis csodáinak” egyike, melyben a költő mégis látni, s láttatni tudja a rejtett, újrafelismerett szépséget.